

И.АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13.23.662_диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда

УДК: 371.2:372.879.6 (575.2) (043.3)

Доронбаева Нурзада Орунбековна

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТЫН ОКУУЧУЛАРЫНЫН ДЕНЕ ТАРБИЯ
САБАКТАРЫНДА КЫРГЫЗ ЭЛДИК КЫЙМЫЛДУУ ОЮНДАРЫНА
КЫЗЫГУУЛАРЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын
изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
авторефераты

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш Б. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, психология, дене тарбия жана спорттун тарыхы кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчиси: Токсонбаев Рыскелди Нурманбетович педагогика илимдеринин доктору, профессор, Б.Т.Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын педагогика, психология жана дене тарбия жана спорттун тарыхы кафедрасынын башчысы.

Расмий оппоненттер:

Жетектөөчү мекеме:

Диссертациялык иш _____ жылдын _____ саат _____ И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот, дареги: 720040, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51. Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын _____ идентификациялык _____ коду:

Диссертациялык иш менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек ш., И. Раззаков көчөсү, 51), Кыргыз билим берүү академиясынын (720040, Бишкек ш., Эркиндик проспектиси, 25) илимий китепканаларынан жана Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын <https://vak.kg/> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат _____-жылдын _____ таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты,
доцент**

Абдыкапарова А.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Өсүп келе жаткан муунду дене бой жактан даярдоо ар дайым мамлекеттин жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн негизги милдеттеринин бири болуп келген. Жалпы билим берүүчү мектептердин окуучуларынын дене тарбиясы жөнүндө кам көрүү, окуу-тарбия процессинин натыйжалуулугун жогорулатууга, материалдык-техникалык жабдылышын чындоого, педагогикалык кадрлардын квалификациялык өсүү системасын өркүндөтүүгө багытталган бир катар сунуштар ырааттуу чечимдерде, токтомдордо жана иштерде даана чагылдырылат.

Кыргыз Республикасынын Президенти С. Жапаровдун 2021-жылдын 29-январындагы №1 “Инсандын руханий-адеп-ахлактык өнүгүүсү жана дене тарбиясы жөнүндө” жарлыгы билим берүү системасынын негизги максаты өсүп келе жаткан муунду тарбиялоо-окутууда кыргыз элинин улуттук наркы болгон салтын, урп-адатын таанып-билүү, элдик педагогикасынын бай дөөлөттөрүн ачып берүү, көп кырдуу маданий деңгээлин калыптандыруу жана өркүндөтүү менен тыгыз биримдикте жүзөгө ашырылат.

Бул диссертациялык иште кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын, ошондой эле башка элдерден өздөштүрүлүп, өспүрүмдөр арасында өзгөчө 3-4-класстар арасында кенири тараган оюндарды топтодук. Кыргыз эли элдик оюндарга өтө бай болгон. Элдик кыймылдуу оюндар элдик тарбиянын ажыралгыс бөлүгү. Оюндар өспүрүмдөрдү элди, жерди, мекенди сүйүүгө, адептүүлүккө, эмгекчилдикке, акыл-эстүүлүккө, баатырдыкка, чечкиндүүлүккө тарбиялоодо элдик педагогиканын түбөлүк адатка айланган талабы болгон. Азыркы кезде да элдик кыймылдуу оюндар жаштарды турмушка алгачкы даярдоо процессинин негизги фактору бойдон калууда.

Бала тарбиялоо адамдардын ата-энелик, ошондой эле атуулдук милдети. Ошондуктан, ар бир ата-эне баласы төрөлгөн күндөн баштап ага татыктуу тарбия берүүгө аракет кыла баштайт. Ымыркайды терметкенде бешик ыры ырдалуу менен жакшы тилек айтылып, тарбиялана башталат. Эмгектей баштаганда сал билек айтылат. Каз туруп тамтандап баса баштаганда тушоо кесүү тою болот. Андан кийин наристеге улам эс кирип акылы калыптана баштайт. Ошондон баштап ага эс-акылын өстүрүүгө көмөк берүүчү, баамчылдыкка, кыраакылыкка тарбиялоочу, ар түрдүү кыймыл аракеттер аркылуу ден соолугун чындоочу, турмуштук көз карашын калыптандыруучу оюндар коштолуп үйрөтүлө баштайт.

Окуучулардын ар тараптуу өнүгүүсүндө денени тарбиялоо негизги ролду ойнойт. Балдардын денесин тарбиялоодо үй бүлөөнүн жана мектептин кошкон салымы чоң, бирок мектептин салымы басымдуурак кылынат. Балдардын дене тарбиясынын негизи мектептен түптөлө башталат.

Башталгыч класс окуучуларынын 8-10 жаш курагында боюнун узаруусу бат болуп, скелети жана булчуңдары өсүп, омуртка жана көкүрөк сөөктөрү калыптана баштайт. Кыймыл сапаттарынын бардык түрлөрүн комплекстүү чыдамкайлыкка багыт берүү менен тарбиялоо, түзүлүшү боюнча өз кыймылын көзөмөлдөөгө бир аз татаалдарын өнүктүрүүгө негиз түзүлөт. Булчуңдары тез чарчагандыктан, алардын туурасынан өнүгүүсү начар, ичке болгондуктан, күчтү өнүктүрүү көнүгүүлөрүн, тулку бойдун туура калыптануусуна өзгөчө көңүл буруу керек. Физиологиялык жактан чарчоого каршылык кылууда коргонуу реакциясы аркылуу өткөрүлөт.

Оюн баланын айлана-чөйрөнү тез таанып билишинин башаты болот. Оюн ошондой эле окуучулардын мектепте алган билимдерин бышыктоодо жана илимге, эмгекке кызыгуусун арттырууда да өтө маанилүү. Оюнду ойноо менен өспүрүмдөр практикалык ишмердүүлүккө көнүгүшүп, ден соолуктарын чындашып, өз алдынча аракет жасоого үйрөнүшөт, ошондой эле оюндан моралдык жана эстетикалык рахат алышат. Оюндар 3-4-класстын окуучуларын кенири ой жүгүртүүгө, эске тутуу билүүгө, чыгармачылык менен элестете билүүгө, туруктуулукка, чечкиндүүлүккө, эр жүрөктүүлүккө, тыкандыкка, тез тыянак чыгара билүүчүлүккө жана башка сапаттарга көнүктүрөт. Ошентип, элдик оюндар тарбия берүүнүн комплекстүү каражаттарынын бири болуп эсептелет.

Кыргыздын кыймылдуу оюндарын окумуштуу, профессор Х.Ф. Анаркулов (31) төмөндөгүчө «Салт оюндары», «Акыл оюндары», «Ат оюндары», «Кыймыл оюндары» жана «Спорт оюндары» деген бөлүмдөргө бөлгөн. Айрым оюндар али толук изилдене элек десек да болот. Элдик кыймылдуу оюндар, биринчи кезекте дене тарбия каражаты катары чоң мааниге ээ. Оюндар күч, чыдамкайлык, эпчилдик, ылдамдык, координация сыяктуу баалуу сапаттарды ачыктап берет.

Оюн көнүгүүлөрү балдардын жаш өзгөчөлүгүнө жана физикалык даярдыгына ылайык конкреттүү кыймыл милдеттери менен мүнөздөлөт. Шайыр маанай оюндун маанилүү элементи болуп саналат жана баланын нерв системасынын абалына оң таасирин тийгизет; кубанычтуу маанай организмдеги физиологиялык өзгөрүүлөр менен коштолот: жүрөктүн жана дем алуу органдарынын активдүүлүгү жогорулайт. Балдардын оюн учурундагы тажрыйбасын кенири колдонуусу жана чын ыкластуулугу аны тарбиялоонун эффективдүү каражатына айландырат, ошондуктан мугалим ар кандай курактагы окуучулардын топтору менен элдик кыймылдуу оюндарды өткөрүү методикасын колдонуу менен оюнду жандуу, кызыктуу, эмоционалдуу өткөрүүсү керек.

Б. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын «Педагогикалык кадрларды даярдоо системасын жакшыртуу» темасындагы 2015-2020-жж. илимий-изилдөө иштеринин перспективдүү планына ылайык аткарылган.

Изилдөөнүн максаты: Башталгыч класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында кыргыз элдик оюндарына кызыгууларын калыптандыруунун жолдорун аныктоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары боюнча дене тарбия сабагында колдонуунун педагогикалык негиздерин аныктоо.

2. 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарындагы колдонуучу кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын системалаштыруу.

3. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын башталгыч класстын окуучуларына тийгизген таасирин эксперименталдык жол менен текшерүү.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

1. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары боюнча атайын педагогикалык адабияттар талданып, аларды башталгыч класстын 3-4-класстын дене тарбия сабагында колдонуунун педагогикалык негиздери ачыкталган.

2. 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында колдонуучу кыргыз элдик кыймылдуу оюндары системалаштырылган.

3. 3-4-класстын окуучуларынын кыргыз элдик кыймылдуу оюндарына болгон кызыгуусун калыптандыруу жолдору педагогикалык эксперимент аркылуу далилденген.

Диссертациялык иш киришүүдөн, үч баптан жана жалпы корутундудан, практикалык сунуштардан, колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат.

Изилдөөнүн практикалык мааниси. Изилденген материалдар жана аларды башталгыч класстын 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабагында пайдалануу педагогикалык процесстин мазмунун олуттуу деңгээлде байытууга мүмкүндүк берип, сабактардын жалпы жана мотордук жыштыгын дене тарбияда колдонуучу каражаттары сыяктуу эле жогорулатат жана Кыргызстандын жалпы билим берүү мектептеринде колдонууга сунушталат.

Биз жүргүзгөн изилдөө Мамлекеттик билим берүү стандартынын мазмунуна жана тарыхый жактан калыптанган билим берүүнүн жана тарбия берүүнүн ченемдик иш кагаздарынын талаптарына толугу менен ылайык келет.

Диссертацияда коргоого коюлуучу негизги жоболор:

1. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары тууралуу атайын педагогикалык адабияттарды талдоонун негизинде дене тарбия сабагында элдик кыймылдуу оюндарын колдонуунун педагогикалык негиздери аныкталган.

2. 3-4-класстын окуучулардын дене тарбия сабактарында элдик кыймылдуу оюндарын атайын дене тарбия каражаты катары колдонуу, аларды бирдиктүү системага келтирүү менен дене тарбия сабактарына окуучулардын кызыгуусун арттыруунун негизги педагогикалык шарты катары аныкталды.

3. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары аркылуу окуучулардын Кыргыз Республикасынын мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарын ийгиликтүү аткарууга объективдүү өбөлгө түзөт.

Издөнүүчүнүн жеке салымы: көрсөтүлгөн илимий гипотеза, изилдөнүн максатты, милдеттерди жана педагогикалык көйгөйдүн негизги жоболору аныкталып, илимий жактан негизделген; дене тарбиянын практикасында кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын далилдүү жайылтуунун негизинде жалпы билим берүүчү мектептердин башталгыч класстарынын окуучуларынын дене тарбия боюнча окутуу процессин методикалык жактан камсыздоо жана теориялык жактан негизделиши; анкеталык сурамжылоо жүргүзүү жана педагогикалык байкоолорду өткөрүү; дене тарбия сабактарында жана окуучулардын Кыргыз Республикасынын мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарын аткарууга даярдоодо кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу менен педагогикалык эксперимент жүргүзүү; башталгыч класстардын окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын камсыз кылуу милдеттерин эске алуу менен кыргыз элдик кыймылдуу оюндарынын классификациясын иштеп чыгууда турат.

Диссертациянын натыйжаларынын апробациялоо. Диссертациянын материалдары Б. Турусбеков атындагы Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясынын (2019-ж., 2021-ж.), (2020-ж), Баткен мамлекеттик университетинин (2023-ж), Туркияда (Симпозиум 2020-ж), Россия Федерациясында, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин илимий практикалык конференцияларында баяндалган жана талкууга алынган.

Диссертациянын натыйжаларынын жарыяланышы: Диссертациянын негизги мазмуну эл аралык жана республикалык басмаларда 14 макала жарыяланган, алар толугу менен диссертациянын мазмунуна дал келет жана УАКтын №10 пунктунун талаптарына жооп берет.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү. Диссертациялык иш киришүү, үч баптан, корутунду жана пайдаланган адабияттардын тизмесинен (166 аталыштагы) турат. Диссертация 12 торчону камтыйт. Жалпы көлөмү – 148 бет.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу негизделген, иштин максаты жана милдеттери аныкталган, илимий жаңылыгы ачыкталган, коргоого коюлган негизги жоболор бөлүп көрсөтүлгөн, изилдөөдөн алынган жыйынтыктарынын илимий жаңылыгы, теориялык жана практикалык маанилүүлүгү чагылдырылган.

Биринчи бап “Кыргыз элдик кыймылдуу оюндардын илимий-методикалык адабияттарда чагылдырылышы” деп аталып, анда

биринчи милдетке ылайык кыргыз элдик кыймылдуу оюндары боюнча атайын педагогикалык адабияттар талданып, аларды дене тарбия сабагында колдонуунун теориялык, практикалык негиздери ачыкталды. Ар тараптуу жетилген адамды тарбиялоодо орто мектептин ролу жана билим берүүнүн келечеги, өсүп келе жаткан жаш муундардын дене тарбиясы боюнча бардык иштерди жолго коюуда дагы жаңы жогорку талаптардын зарылдыгын билдирет. Ушул жагынан алганда жаңы ыкмаларды издөө жана дене тарбиялык жактан сунуштаган салттуу каражаттарды жана методдору өнүктүрүү окумуштуулар менен адистердин ишмердигинин бири болуп саналат. Ошондой каражаттар менен усулдардын катарына кыргыз элдик кыймылдуу оюндары да кирет.

Х.Ф. Анаркулов кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын изилдөө эмгектеринде көрсөтүлгөн каражаттардын пайда болуу тарыхы, окуучуучуларга тийгизген педагогикалык таасири ырааттуу баяндалып, элдик оюндарга талдоо жүргүзүү, аларды окуучуларга дене бой жана адеп-ахлактык жактан мыкты тарбия берүү үчүн пайдалануу мүмкүнчүлүгүнүн аспектисинде сунушталган жана дене тарбия сабагынын жүрүшүндө колдонуу методикасынын жалпы негиздери берилген.

Борбордук Азия регионунун алкагында бир катар адистердин эмгектеринде элдик кыймылдуу оюндарын тарыхы жана педагогикалык таасири чагылдырылган. Алардын катарында: этнопедагогикалык проблемалар: С.М. Абрамзон (1972), Х.Ф. Анаркулов (1995), М.А. Кыдырова (2000), М.Т. Таникеев (1980), С.М. Саипбаев (1979) ж.б.; жалпы маданияттын бир бөлүгү катары: Д. Айтмамбетов (1967), Х.Ф. Анаркулов (1999), Н.И. Понамарев (1996) ж.б.; - социалдык-психологиялык маселелери: А.П. Березовский (1977),(1982), Г. Гылыжев (1993), З. Мамбетов (2013) ж.б.; улуттук спорт оюндарын мындан ары өнүктүрүү проблемалары: Х.Ф. Анаркулов (2005), А.Ч. Какеев (2005), Н.К. Чередниченко (1977), Clarke, Henry Harrison (1996), Haskins, Mary Jan (1992), (1991), Peteza H. (1995), Saundeza, E.D. (1998) ж.б.; жаңы окуу программаларды түзүү: В.И Лях (1988),(1998); А.М. Мамытов (2017) ж.б.;

Жалпы билим берүү мектептеринде, ошондой эле окуу жайлардагы дарылоо иш-чараларынын жалпы системасында дене тарбия сабактарын окутуу учурунда кыймылдуу оюндардын орду тууралуу адистердин эмгектери көрүнүктүү орунду ээлейт. С.М. Саипбаев (1979) балдар жамаатында элдик кыймылдуу оюндарды колдонуу методикасын негиздей турган абдан кызыктуу аракетти көргөн.

Н.И. Шарабакин (2004) ушуга чейин гигиеналык, билимдик, тарбиялык милдеттерди, ошондой эле 3-4-класстын окуучуларын дене тарбиялык жактан даярдоодо кыймылдуу оюндардын аткарган кызматына анча баа берилбей жаткандыгын, дене тарбия сабактарында кыймылдуу оюндарды колдонуунун жана тандоонун илимий негизделген системасынын жоктугу алардын жалпы педагогикалык натыйжасын начарлатат деп белгилейт.

Окуучулар менен кыймылдуу оюндардын комплекси боюнча мелдештерди өткөрүү мүмкүнчүлүктөрүнүн илимий–практикалык негиздемесине Д.Ө. Өмурзаков, М.К. Саралаев (1981), Э.М. Тукеев (2008), Т.С. Усупов (2008) жана башкалардын эмгектери арналган.

М.Т.Таникеев (1997) окуучулардын дене-бой сапаттарынын өнүктүрүүдөгү улуттук спорттун түрлөрүнүн, элдик кыймылдуу оюндардын натыйжалуулугун негиздөөгө арналган изилдөөсүндө, алардын гимнастика, жеңил атлетика жана сууда сүзүү боюнча окуу материалдарын ийгиликтүү өздөштүрүүдөгү маанилүү ролун көрсөткөн.

Т.А. Умурбекова (2012) тарабынан жүргүзүлгөн ушундай эле изилдөө, унутулган элдик кыймылдуу оюндарын тарбияга, дегеле элдик турмушка киргизүүнүн маанисин ишенимдүүлүк менен көрсөтөт. Автор, так ушул эл тарабынан жаралган жана алардын сүйүүсүнө арзыган оюндар өзүнүн өзгөчөлүгү боюнча калктын түрдүү катмарына, анын ичинде түпкү улуттун кыздарын дене тарбиялык жана спорттук ишмердикке тартат деп эсептейт.

Атайын жүргүзүлгөн эксперименттери бул планда максаттуу багытталган оюндары пайдалуу чоң роль ойношу мүмкүн экендигин көрсөткөн. Р. Саламовдун (1975) дайындары боюнча 5 - класста өзбек элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу жеңил атлетика сабактарында анын жалпы тыгыздыгын 99% га, мотордук тыгыздыкта 57% га, гимнастика сабактарында – тийиштүү түрдө 99,8% га жана 49% га чейин жогорулаткан.

Ч.Н. Арыкованын (2005) пикири боюнча кыймылдуу оюндарды пайдаланууда дене тарбия сабагынын окуу программасынын артыкча мазмунун эсепке алуу менен тиешелүү методикалык мыйзам ченемдүүлүктөрдү колдонуу зарыл. Жалпы өнүгүү мүнөзүндөгү оюндарды, ошондой эле секирүү жана ыргытууларды бардык чейректерде пландоону, чуркоо оюндарын – 1-4 чейректерге, баскетбол менен байланыштагыларды 2-3 чейректерде пландоо Н.И. Шарабакин (2004) тарабынан сунушталат.

Адистердин эмгектеринин арасында көрүнүктүү орунду, окуучулардын дене-бой өнүгүүсүндөгү түрдүү кемчиликтерди коррекциялоо жана оорулардын алдын алуу, ошондой эле кээ бир ооруларды дарылоо максатында кыргыз элдик оюндарын пайдаланууга арналган изилдөөлөр ээлейт, Абдуллаев, М.Т.(2014), Акматов, Ч. (2005), Анаркулов, Х.Ф.(1980), Анаркулов, Х.Ф.(1991), Анаркулов, Х.Ф.(2003), Анаркулов, Х.Ф. (2003), Калилов, У.Ж.(2004), Калилов, У.Ж.(2004 ж.б.).

“Изилдөөнүн методологиясы жана методдору” деп аталган экинчи глава изилдөөнүн объектисин жана предметин, илимий методдорун жана башталгыч билим берүүчү 3-4-класстын окуучулардын дене тарбия сабагында кыргыз элдик кыймылдуу оюндары аркылуу дене тарбия сабагына кызыгууларын аныктоого арналды.

Изилдөөнүн объектиси: жалпы билим берүүчү мектептериндеги 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабагында элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу процесси.

Изилдөөнүн предмети: жалпы билим берүүчү мектептериндеги башталгыч класстын окуучуларын кыргыз элдик кыймылдуу оюндары аркылуу кызыгууларын калыптандыруу.

Изилдөөдө коюлган милдеттерди чечүү төмөндөгүдөй методдордун комплексин тандап алууга негиз болду.

Адабий булактарды иликтөө. Бул метод жалпы билим берүү мектептеринин окуучуларынын дене тарбиясына тиешелүү маселелер боюнча басмага чыккан эмгектерди талдап чыгууну өзүнө камтыйт. Мындан тышкары, билим берүү окуу жайларында КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгына мамлекеттик талаптарын киргизүүнүн мазмунуна жана жолдоруна тиешелүү окуу-методикалык куралдар жана материалдар, ошондой эле оюндардын теориясын, аларды ар түрдүү окуу-тарбия шарттарында колдонуунун өзгөчөлүктөрүн, ачып берген булактар изилденди.

Изилдөөнүн жана тандап алуунун талаа методу элдик кыймылдуу оюндарын үйрөнүү үчүн пайдаланылат. Ошону менен бирге басмада жарыяланган материалдар дагы эске алынды. Бул жаатта талаа методунун тибиндеги оюндардын таралуусун, тагыраак айтканда, аларды республиканын айыл жергесинде жана шаардагы мектептерде түздөн-түз пайдаланылышын эске алуу менен изилдөө жүргүзүлгөн болчу.

Педагогикалык байкоо. Педагогикалык байкоолор бардык эксперименттик иштер камтылган дене тарбия сабактарында жүргүзүлүп, алар айыл жергесинде жана шаардагы жалпы билим берүүчү орто мектептерде ишке ашырылган.

Мугалимдерди жана окуучуларды анкеталык сурамжылоо. Шаардагы жана йылдагы жалпы билим берүү орто мектептеринин 3-4-классынын дене тарбия сабагындагы педагогикалык сурамжылоо, алардын элдик оюндарга болгон кызуугуларын эффективдүү пайдаланууга карата мамилелерине карата пикирлерин аныктоо үчүн колдонуу

Педагогикалык эксперимент. Педагогикалык эксперимент көптөгөн жылдар бою атайын уюштурулган сабактарды өткөрүү жана алардын натыйжалуулугун «Ден Соолук» комплексинин мазмунуна ылайык шаардык жана айыл мектептеринин 3-4-классынын окуучуларынын дене тарбия сабагында кыргыз элдик оюндарга болгон кызыгууларын текшерүү аркылуу тыянакталат. Шаардык жана айыл мектептеринде дене тарбия сабактарында кыргыз элдик кыймылдуу оюндарына болгон кызыгууларын калыптандыруунун бөтөнчөлүгү бир катар жолдор жана шарттар менен алдын ала аныкталат.

Алсак, кыргыз элдик кыймылдуу оюндарына кызыгууларын калыптандыруунун **жолдору** катары төмөнкүлөрдү белгилесек болот.

1. Кыргызстандагы мектеп окуучуларынын дене тарбиясында элдик каражаттарын пайдалануунун көп жылдык салты.

2. Атайын жабдылган спорт сарайлары жана аянттары, тиешелүү шаймандары жана жабдыктары жетишпеген айылдык жалпы билим

беруучу орто мектептердин шартында элдик кыймылдуу оюндардын жөнөкөйлүгү жана жеткиликтүүлүгү.

3. Элдик кыймылдуу оюндардын көпчүлүк мугалимдер тарабынан дене тарбиянын же жалпы билим берүүнүн каражаттары катары жакшы түшүнүктүүлүгү.

4. Элдик кыймылдуу оюндарын окуучулардын күн тартибинде оптималдуу пайдалануу, ушунун негизинде дене тарбия сабактарынан сырткары, жума сайын 1 - 2 жолу өткөрүлүүчү милдеттүү иш чаралар катары «оюн сааттарын» киргизүү менен дене даярдыктарын, жогорулатуу.

КР мектеп окуучуларын дене тарбия даядыгынын талаптарынын **ченемдери боюнча текшерүүчү сыноо**. Аталган курактык топтогулар үчүн бул талаптарда каралган тапшырмалардын түрлөрү боюнча өткөрүлдү

Антропометриялык ченөө. Ченөө жалпы кабыл алынган усул боюнча жүргүзүлүп (В.В. Бунак), А.Х. Анаркулова (1970), А.Г. Хрипкова (1978), С.В. Хрущев (1978) ж.б. сунуштары боюнча төмөнкүдөй көрсөткүчтөрдү камтыды: бойдун узундугу, дем алуу жана дем чыгаруу учурунда көкүрөктүн көлөмү, өпкөнүн дем алуу көлөмү, колдун оң жана сол манжаларынын динамометриясы.

Окуучулардын жалпы жетишкендиктерин талдоо. Окуучулардын жетишкендиктеринин дайындары 6 негизги (биздин көз караштарыбызга ылайык) предмет боюнча класстык журналдарга түшүрүлгөн баалар боюнча каралды.

Илимий материалдарды математикалык иштеп чыгуунун методдору. Алынган илимий материалдар кайра математикалык иштеп чыгуудан өткөрүлдү. Иштеп чыгуу учурунда төмөнкүдөй параметрлер эсептелди: орточо арифметикалык – M , квадраттык жантаюу – δ , орточо арифметикалык ката – m , маанилүүлүк критерийи – t , эки орточонун ортосундагы айырмачылыктын тастыкталгандыгы – P (Б.А. Ашмарин, 1978).

Изилдөөнү уюштуруу Изилдөө 3 этапта жүргүзөлгөн.

Биринчи этапта (2018–2019–окуу жылдарында) тема жана изилдөөнүн максаты, анын милдеттери жана жумушчу гипотеза аныкталып, басылма булактар иликтенген, шаардык жана айылдык жалпы билим берүүчү мектептеринде элдик кыймылдуу оюндарды топтоо жана апробациялоо ишке ашырылган. Алынган материалдардын негизинде аталган каражаттарды, колдонуудагы мектеп программасынын алкагында дене тарбия сабактарында пайдалануу мүмкүнчүлүгү аныкталган.

Бул тандалган каражаттарды мектептин дене тарбиясынын талаптарына ылайык пайдалануунун мазмунун жана эрежелерин иретке келтирүүнү талап кылды.

Оюндарды тандоо учурунда төмөнкүдөй жоболор эсепке алынган:

1. Негизги дене-бой сапаттарын өнүктүрүүдө тарбиялоонун көрсөтүлгөн каражаттарынын мааниси жана мүмкүнчүлүгү.

2. Алардын программалык материалдарды өздөштүрүүдөгү жана «Ден Соолук» комплексин тапшырууну даярдоо үчүн зарыл болгон кыймыл–

аракет көндүмдөрүн калыптандыруудагы жана өркүндөтүүдөгү мааниси жана мүмкүнчүлүктөрү.

3. Жалпы билим берүү мектептеринин 3-4-класстын окуучулары үчүн оюндардын жана көнүгүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү.

4. 3-4-класстын окуучулардын оюндарга кызыгуулары, алардын эмоциялууулугу.

5. Аталган каражаттардын ден соолукту чыңдоо жана тарбиялоо маанилүүлүгү.

Экинчи этапта (2019-2020 окуу жылдары) ушул оюндарды иш жүзүндө текшерүү 3-4-класстын окуучулары менен өткөрүлдү. Натыйжада алардын мазмунуна жана эрежелерине өзгөртүүлөр – түзөтүүлөр киргизилген.

Ар бир кыймылдуу оюн сабактын жүрүшүндө апробацияланды, мында окуучулардын жүрүм – турумуна, кызыгууларына, белгиленген эрежелерди өздөштүрүүсүнө, кыймыл–аракеттеринин активдүүлүктөрүнө байкоо жүргүзүлгөн. Мындан тышкары, тиешелүү дене – бой сапаттарына жана кыймыл – аракет көндүмдөрүнө таасирин тийгизүү планында ар бир тапшырмалардын артыкчылыктары визуалдуу аныкталган.

Экинчи этапта өткөрүлгөн иш «Кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын» системалаштырууга, алардын гимнастика, жеңил атлетика, волейбол, баскетбол боюнча милдеттүү программалык материалдар менен оптималдуу айкалышуусун табууга, атайын уюшулган тажрыйбалык ишти киргизүүгө мүмкүндүк берди.

Изилдөөнүн жүрүшүндө биз төмөнкү кыргыз элдик кыймылдуу оюндарды тандап алдык: “Койчу жана карышкыр”, “Кунан чабыш”, “Жоолук таштамай”, “Кош аяктап чуркоо”, “Жоолук алып качуу”, “Ким шамдагай”, “Жөө жарыш”, “Бел ашып чуркоо”, “Укурук салмай”, “Мергенчи”, “Көпөлөктөр”, “Шерик сурамай”, “Бийиктике чуркоо”, “Орто топ”, “Казыкта турмай”, “Айлан көчөк”, “Тоо басты”, “Чепти алуу”, “Качмай топ”, “Кызыл байрак ак байрак”, “Кол менен күч сынашуу (искендер)”, “Эчки таяк”, “Бир бутта турмай”, “Орок ыргытуу”, “Тартышмай”, “Үн таанымай”, “Камчыдан секирип өтмөй”.

Тарбиянын аталган каражаттарын иш жүзүндө колдонууда тигил же бул өзгөчөлүктөргө ээ болушу зарыл деген шартты дагы эсепке алдык. Мисалы, гимнастика боюнча сабак өтүү учурунда, аларды эки топко бөлсөк болот.

а) жалпы дене – бой өнүгүүсүнө өзгөчө багыт берүү менен;

б) окуучулардын атайын кыймыл – аракет даярдыктарына багыт берүү менен.

Мындай мамиле кылуу программанын бөлүктөрү боюнча оюндарды бөлүштүрүүдө өзгөчө мааниге ээ болгон.

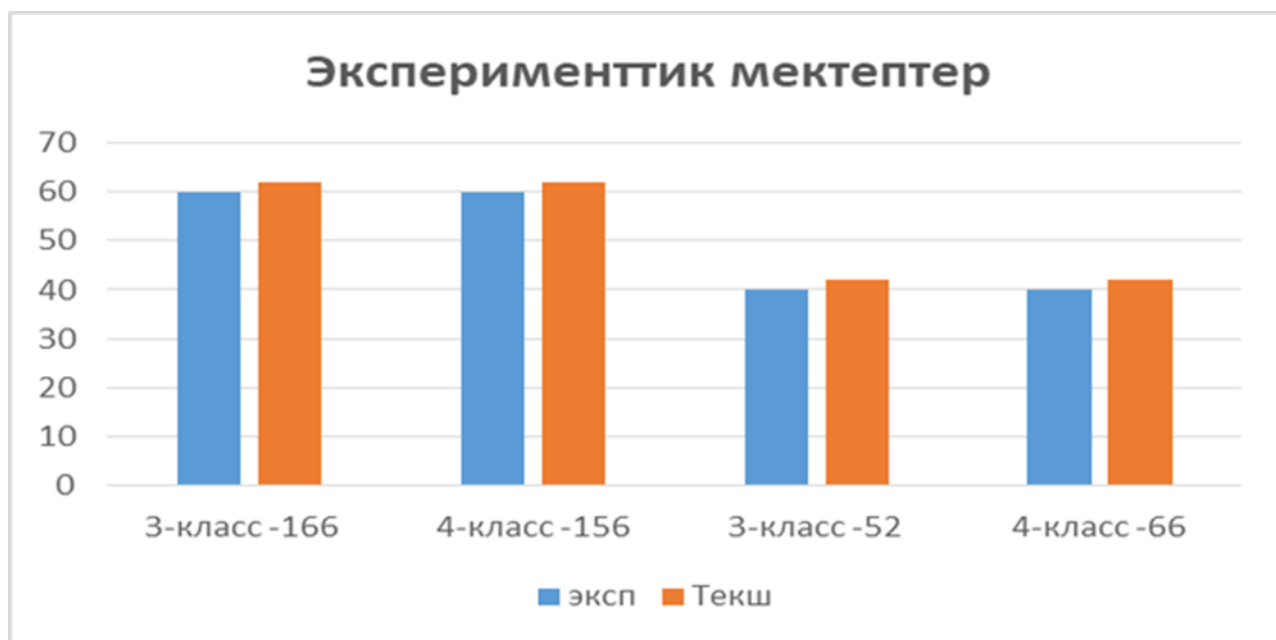
Оюндар эксперименталдык программада эксперименттик класстар үчүн алардын ар бирине 16 саат көлөмүндө пландаштырылган. Бул сааттар торчосунда чагылдырылган (1-таблица).

Изилдөөнүн үчүнчү этабында (2022-2023-окуу жылында) 3-4-класстын окуучулары менен педагогикалык тажрыйба өткөрүлгөн. Ал Бишкек шаарындагы № 64 - мектеп гимназия жана Ысык-Көлдөгү Семеновка айылындагы П.Ф.Колесников атындагы мектептеринде өткөрүлгөн жана кайрадан мектеп шартында текшерилип чыгылып, тиешелүү оңдоолор, толуктоолор киргизилди.

Педагогикалык экспериментке ар бир мектептен эксперименттик жана текшерүүчү параллель класстар катышкан

2.2.1. таблицасы. Эксперименттик мектептер.

№	Бишкек шаары № 64-мектеп гимназиясы				Ысык-Көлдөгү Семеновка айылындагы П.Ф.Колесников атындагы мектептеби			
	3-класс -166		4-класс -156		3-класс -52		4-класс -66	
	экспер.	Текшер	экспер	текшер	экспер	текшер	экспер	текшер
1	83	83	78	78	26	26	33	33

Эксперименттик жана текшерүүчү класстардагы окуучулардын персоналдык курамы 3 жыл аралыгында өзгөрүлгөн жок. Эксперименттин башталышында эксперименталдык жана текшерүүчү класстарда окугандардын дене – бой өнүгүүсүндө жана жетишкендиктеринде олуттуу айырмачылыктар байкалган эмес. Алардын алгачкы сабактарын

тажрыйбалуу окутуучулар биздин байкоолорубуздун жана иштеп чыгууларыбыздын астында өткөрүшкөн. Текшерүүчү класстардагы сабактар мугалимдер тарабынан колдонулуп жаткан программалардын талаптарына толук жооп берген. Антропометрикалык ченемдердин көрсөткүчтөрдү дене тарбия даярдыктарынын тести боюнча сыноо биринчи, экинчи жана үчүнчү окуу жылдарынын башталышында жана аягында өткөрүлгөн. Окуучулардын жалпы жетишкендиктери окуу жылынын чейректери жана жыйынтыгы боюнча эсептелген. 2022-2023-окуу жылдары эксперименттик иштердин жыйынтыктары кайрадан мектеп шартына текшерилип чыккан 3-4-класстын окуучуларына 3 жыл бою жүргүзүлгөн педагогикалык тажрыйбада типтүү программага караганда жергиликтүү шарттарга ылайык түзөтүү киргизүү менен окуучулардын дене тарбия сабагына болгон кызыгууларын калыптандыруу үчүн атайын иштелип чыккан программасынын натыйжалуу жактары текшерилген.

Эксперименттик класстарда элдик кыймылдуу оюндар ар бир жылда чейректерге бөлүштүрүлүп, ар бир класстын программасынын бөлүктөрү боюнча кыймыл көндүмдөрүнө, жөндөмдүүлүктөрүнө, дене бой сапаттарына кылган таасири боюнча системалаштырылды.

Эксперименттик класстарда элдик кыймылдуу оюндар ар бир жылда чейректерге бөлүштүрүлүп, ар бир класстын программасынын бөлүктөрү боюнча өткөрүлгөн. Бул окутуу сааттарын 3-4-класстарда эксперименттик жана текшерүүчү дене тарбия программасынын бөлүктөрү боюнча бөлүштүрүү.

2.5-торчодо – КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптары боюнча окуучуларды даярдоо системасында аларды колдонууга кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын системага келтирүү; кыргыз элдик кыймылдуу оюндарынын кыймыл көндүмдөрүнө, жөндөмдүүлүктөрүнө артыкчылык таасир кылуу мааниси боюнча бөлүштүрүүлөрү чагылдырылган. Аларды бөлүштүрүүнүн биринчи жолу биздин изилдөөлөрдө кабыл алынган мындай принциби, кийинчирээк адистер тарабынан, колдонулган программага толуктоолорду киргизүүгө сунуштоого болот. Кыймылдуу оюн, анын конспектисин түзүү учурунда эле сабактын мазмунуна киргизилген. Мындай пландаштыруунун мисалдары жеңил атлетика, баскетбол, волейбол жана кросско даярдануу боюнча сабактардын конспектилеринде чагылдырылган.

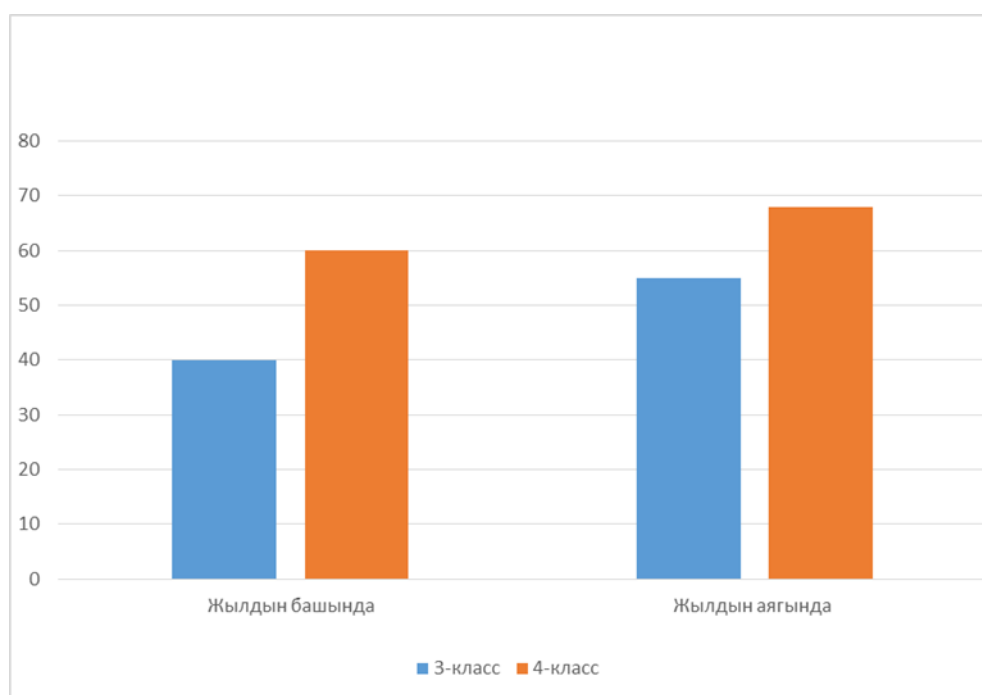
2.2.2. - торчосу. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндарынын кыймыл көндүмдөрүнө, жөндөмдүүлүктөрүнө таасир кылуу мааниси.

Эскертүү: 3 цифрасы, 3 класс үчүн; 4 цифрасы, 4 класс үчүн.

№	Оюндардын аталышы	Чуркоо		Секирүү		Ыргытуу	
		алыска	кыс.ар.	узун.	бийик.	алыска	жакын.

1	2	3	4	5	6	7	8
1	Жоолук таштамай		*				
2	Кош аяктап чуркоо	*					
3	Жоолук таштамай		*				
4	Алтын шакек Учуп чык				*		
5	Ортого турмай					*	
6	Үн таанымай		*				
7	Качма топ					*	
8	Кунан чабыш(чыбык ат)		*				
9	Баштоочуга шерик сурамай			*			*
10	Жөө жарыш	*					

3-4-класстын окуучуларынын элдик кыймылдуу оюндарга болгон кызыгууларынын диаграммасы.

Келтирилген көрсөткүчтөр республикалык КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын нормаларын бир топ ийгиликтүү тапшыруу үчүн объективдүү шарттарды түзгөн.

Дене тарбия сабактарын өткөрүүдө системалуу пайдаланылган «технология» жагдайы дене тарбия жана спорттон тышкары окууларды жана иш – чараларды өткөрүүнүн мазмунуна, сапатына жана методуна тиешелүү таасирин тийгизгендигин белгилей кетпесек болбойт. Республиканын жалпы билим берүүчү мектептеринин шартында туристтик жүрүштөрдү, баскетбол жана волейбол, тоскоолдук тилкесинен өтүү боюнча мелдештерди өткөрүүдө аныкталган.

Кыймыл көндүмдөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу ыкмалык жактан жана жасалуучу кыймылдардын өзгөчөлүктөрү менен алдын ала аныкталган.

Оюндардын эксперименталдык программаларынын практикалык бөлүктөрү менен органикалык түрдө байланышы үчүн алардын биомеханикалык бөтөнчөлүктөрүн эске алышкан. Гимнастикага, мисалы, тең салмакты сактоо, асылып чыгуу, таянып секирүү, жеңил атлетика – чуркоо, секирүү, ыргытуу, ж.б.у. сыяктуу тапшырмалар кирген.

Оюндардын бардык бөлүгү алардын салттуу түрлөрүн кыргыз элдик кыймылдуу оюндарына алмаштыруу жолу менен өзгөртүлгөн.

Мындан тышкары, оюн материалдарын алдын ала талдоонун жүрүшүндө, анын салыштырмалуу окшош кыймыл багыттарынын олуттуу бөлүгү, машыгуучулардын бул же тигил касиеттерин жана сапаттарын өнүктүрүүгө жана андан ары өркүндөтүүгө мүмкүндүк берери белгиленген. Бул, бизди бир топ белгилүүлүгү менен айырмаланган жана алдыга коюлган билим берүү, тарбиялоо тапшырмаларын комплекстүү чечүүгө натыйжалуу таасирин тийгизген мындай тапшырмаларды кеңири колдонууга түрткү берди.

Булардын баары элдик кыймылдуу оюндарды 3-4-класстын дене тарбия сабактарынын системасында максаттуу колдонууга жана алардын жардамы менен машыгуучулардын даярдыктарынын кызыктыраарлык көрсөткүчтөрүнө жетишүүгө мүмкүндүк берди.

Эксперименттин жыйынтыгында сунушталган программа боюнча (элдик кыймылдуу оюндарды кеңири колдонуу менен) жана жалпы кабыл алынган мамлекеттик программалар боюнча (2009-2018-жж.) өткөрүлгөн сабактардын натыйжалуулуктары салыштырылган. Албетте, класстар дагы эксперименттик жана текшерүүчү деп аталган.

Элдик кыймылдуу оюндардын биз тарабынан кабыл алынган системалаштыруу үч багыт боюнча ишке ашырылган:

1. Негизги дене бой сапатарынын өнүгүшүнө тийгизген таасири.
2. Кыймыл аракет көндүмдөрүн жана ыктарын калыптандыруусу.
3. Мектептеги дене тарбиянын окуу программасынын иш жүзүндөгү бөлүгүнө, негизги аныкталган кыймыл аракет түрлөрүнө дал келүүсү.

Иштелип чыккан дене тарбия программасынын таасири астында, элдик кыймылдуу оюндарды пайдалануунун негизинде 3-4-класстын окуучуларынын дене даярдыктарынын өзгөрүүлөрү 2-таблицада, антропометриялык өзгөрүүлөр 3-таблицада берилген.

2.2.3 - торчосу – 2022-2023-(3-чү) окуу жылында 3-4-класстын окуучуларынын дене даярдыктарынын баштапкы жана акыркы дайындардын ортосундагы айырмалар

Текшерүүчү сыноолордун түрлөрү	Класс тап	Баштапкы жана акыркы дайындардын ортосундагы айырмалар			Акыркы дайындардын ортосундагы айырма		
		айырма	t	p	айырма	t	P
Чуркоо 60 м (сек.)	Экс. Тек ш.	0,81 0,47	6,12 < 0,05 5,43 < 0,05	0,34	5,15 < 0,05		
Узундукка секирүү (см)	Экс. Тек ш.	56,4 0 27,2 3	6,10 < 0,05 4,62 < 0,05	29,17	5,87 < 0,05		
Бийиктикке секирүү (см)	Экс. Тек ш.	26,8 3 14,9 7	4,02 < 0,05 2,95 < 0,05	11,96	6,91 < 0,05		
Теннис тобун ыргытуу (м)	Экс. Тек ш.	5,94 3,97	4,87 < 0,05 2,90 < 0,05	1,97	3,75 < 0,05		
Турникте тартынуу (саны)	Экс. Тек ш.	3,03 2,25	6,92 < 0,05 4,60 < 0,05	0,78	2,12 < 0,05		

“Эксперименталдык изилдөөнүн натыйжалары жана аларды талкуулоо” деп аталган глава изилдөөнүн үчүнчү милдетине арналып, кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын окуучулардын “Ден Соолук” комплексинин нормаларын талаптарын аткаруу даярдыгына тийгизген таасирин педагогикалык экспериментте текшерүүнүн натыйжаларын

камтыды. Экперименттик жана текшерүүчү класстар үчүн “Ден Соолук” комплексинде 9 нормалардын түрлөрү каралган

Баштапкы иликтөөдө алынган кыздар жана балдар тобунун дене тарбиялык өнүгүү көрсөткүчтөрүнүн ортосунда олуттуу айырмачылыктар болгон жок ($P > 0,05$).

Ошону менен бирге текшерүүчү класстагы кыздар алты учурдун эки учурунда эксперименттик класстардагы өз курбуларынан (бойдун узундугу жана оң колдун манжаларынын күчү көрсөткүчтөрү боюнча), ал эми балдар – бойдун узундугу, дем алганда жана дем чыгарганда көкүрөгүнүн айланасы, өпкөнүн дем алуу көлөмү көрсөткүчтөрү боюнча (төрт учурда) артыкчылык кылышкан.

Биринчи экспериментталдык окуу жылдын аягында изилдөөгө катышкан кыздар менен эркек балдардын антропометрикалык көрсөткүчтөрүнүн ортосунда олуттуу айырма болгон эмес $P > 0,05$. Ошону менен бирге эксперименттик класстардын окуучуларында дененин узундугу көрсөткүчтөрүндө анча-мынча артыкчылык белгиленген ($P < 0,05$).

Текшерүүчү класстарда окуган кыздар эксперименттик класстарда окуган курбуларына караганда бир катар артыкчылыктарга ээ болушкан. Текшерүүчү класстарда окуган эркек балдарда дененин узундугунун жана дем чыгарган учурдагы көкүрөктүн көлөмүнүн ($P < 0,05$ те t тийиштүү түрдө, 1,76 жана 1,59 жана $P < 0,05$ те t тийиштүү түрдө 1,12 жана 0,68) көрсөткүчтөрүнүн бир канча эсе өсүшү белгиленген. Статистикалык тастыкталган айырмачылык кыздарда – көкүрөгүнүн көлөмү $P < 0,05$ те t 2,29 оң жана сол колдордун манжаларынын күчүнүн көрсөткүчтөрүндө белгиленген ($P < 0,05$ t тийиштүү түрдө, 311 жана 261), балдарда оң жана сол колдордун манжаларынын күчүнүн жогорку экендигинде ($P < 0,05$ те t тийиштүү түрдө 2,0 жана 1,96).

Илимий иштин биринчи жылында экспериментталдык программа боюнча алынган натыйжалар типтүү программага салыштырмалуу анын артыкчылыктарын көрсөтпөгөндүгүн белгилей кетүү зарыл. Кийинки үчүнчү окуу жылында эксперименттик класстардын кыздар жана балдар үчүн да, бардык көрсөткүчтөрдүн ишенимдүү өсүшүн камсыз кылды.

Эксперименталдык иштин үчүнчү жылынын аягында эки гана көрсөткүчтө – бойдун узундугу жана дем чыгарган учурдагы көкүрөк көлөмү – эксперименттик жана текшерүүчү класстагы балдардын ортосунда тастыкталган айырмачылыктар болгон эмес ($P > 0,05$ те t , тийиштүү түрдө, 3,66 жана 6,60). Ошентсе дагы бардык учурлардагы статистикалык маанилүү артыкчылыктар эксперименттик класстар тарапта болгон ($P < 0,05$ те t 5,55 – 6,60 чегинде).

Үч жыл эксперименталдык иштин ичинде антропометрдик көрсөткүчтөрдүн жогорулашы олуттуу болуп эсептелет. Бирок эксперименттиктерде ал маанилүүрөөк ($P < 0,05$ те t , аралыгында 1,98 – 6,28). Эксперименталдык сабактарынын үчүнчү жылынан кийин

эксперименттик класстардын кыздары мурункудай эле текшерүүчү сыноолордун бардык түрлөрүндө өз артыкчылыктарын сактап калышкан. Алар текшерүүчү класстардагы өзүлөрүнүн курбуларынан 60 метрге чуркоодо 0,35 секундага ($t=5,21$), чуркап келип узундукка секирүүдө 25,07 см га ($t= 6,52$) жана бийиктикке секирүүдө – 15,50 см га ($t=7,15$), теннис тобун алыстыкка ыргытууда - 3,42 м ге ($t=5,32$) жана арканга асылып бийиктикке чыгууда 24,55 см ге ($t=6,39$) артыкчылык кылышкан. Алардын статистикалык аныктыгы талашсыз ($P < 0,05$).

Ушундай эле нерсе үч жылдыктын суммардык өзгөрүүлөрүндө байкалат. Эксперименттик класстардын кыздары өзүлөрүнүн артыкчылыктарын бардык көрсөткүчтөр боюнча сактап калышкан ($P < 0,05$ те).

Балдардын дене тарбиялык даярдыктарынын баштапкы тестирилөөнүн дайындары боюнча эксперименттик жана текшерүүчү класстардын балдарында көрсөткүчтөрдүн деңгээли боюнча олуттуу айырмачылыктар болгон эмес ($P > 0,05$ те, $t = 1,12 - 2,80$ чегинде).

Үчүнчү окуу жылынын аягында эксперименттик класстардын эркек балдары бардык сыноолор боюнча текшерүүчү класстардагы окуучулардын алдында өзүлөрүнүн артыкчылыктарын сактап калышты жана бекемдей алышты. Бул артыкчылык 60 м ге чуркоодо 0,34 с га ($t = 5,15$), чуркап келип узундукка секирүүдө 29,17 см га ($t = 5,87$) жана бийиктикке секирүүдө – 11,96 см га ($t=6,91$), теннис тобун алыстыкка ыргытууда – 1,97 м ге ($t=3,75$) жана турникте тартылууда 0,78 ге ($t=2,12$) жеткен. Бардык учурлардагы айырмачылыктар статистикалык жактан аныкталган ($P < 0,05$). Үч жылдын суммалык жылыштары эксперименттик класстардагы окуучулардыкында кыйла жогору болгон. Эксперименттик жана текшерүүчү класстардагы суммалык жылыштардын ортосундагы чондугунун айырмасы бардык учурларда статистикалык жактан аныкталган ($P < 0,05$ те, $t=2,12 - 6,91$ чегинде). КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын нормаларын тапшыруу жыйынтыгында көрсөтүлгөн.

Башка бир көрүнүш сунушталган программаны аткаруу жыйынтыгы боюнча аларды үч жыл аралыгындагы өздөштүрүүдө белгиленет. Башка, мурда ачылган катыштар сыяктуу эле анык артыкчылык бул жерде экспериментталдык программаларга таандык. Ага далил катары конкреттүү натыйжалар кызмат кылат. Ошентип, 60 метрге чуркоодо эксперименттик топтордун кыздарынын 68,0% жана эркек балдардын 73,0% жылдан жылга өз натыйжаларын жогорулатышты жана 3-4-класстын окуучуларынын КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын нормаларын талаптарын ийгиликтүү тапшырышкан. Текшерүүчү класстарда аталган көрсөткүч кыздарда 28,20% жана балдарда 34,40% га барабар. Бул көрсөткүч алардын биринчилеринде текшерүүчү топтордун балдарынын орточо натыйжаларын ашып өткөн.

Окуучулардын дене даярдыктарынын жогорулаган көрсөткүчтөрү, алардын КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын

талаптарынын нормаларын тапшыруунун жалпыланган жыйынтыктарынын олуттуу жакшырышын камсыз кылат. Булар кайрадан эле дене тарбияда экспериментталдык программанын талаптарына ылайык иштөөнүн мазмунун жана методунун анык артыкчылыгын белгилейт. Мындай иш «Ден Соолук» комплексинин нормаларын кыздардын 62,20% га жана эркек балдардын 68,0% га (текшерүүчү класстарда, тийиштүү түрдө, кыздар 34,40% жана балдар 38,40% жакшыга) аткарышын камсыз кылгандыгын белгилей кетүүнүн жөнү бар.

Ошентип экспериментталдык дене тарбия сабактары, колдонуучу каражаттар окуучулардын дене даярдыктарынын жогорулаган көрсөткүчтөрү, алардын КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын мазмунуна ылайык өткөрүлүп: мындай эксперименттик класстарда өзгөчө 3-4-класстын окуучуларынын кыймыл-аракет сапаттарын кыймыл көндүмдөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө кызыгууларына өбөлгө түздү.

КОРУТУНДУ

Жалпы орто билим берүүчү мектептердин 3-4-класстардын окуучуларынын дене тарбиясынын даярдыгынын деңгээлин жогорулатуу боюнча жүргүзүлгөн изилдөөлөр алар тарабынан КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын нормаларын ийгиликтүү тапшыруу үчүн, кыргыз элдик кыймылдуу оюндарынын дене тарбия сабактарында кеңири колдонуусу алдын ала караштырылган максаттуу дене тарбиясынын негизинде коюлган милдеттери толугу менен ишке ашырууга жана кызыгууларын калыптандырууга мүмкүндүк берет:

1. Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары боюнча талданган атайын педагогикалык адабияттар, аларды дене тарбия сабагында колдонуунун теориялык, практикалык негиздерин ачыктоо бул проблеманын актуалдуулугун көрсөттү. Жалпы билим берүүчү мектептеринин окуучуларынын дене тарбия процессинде элдик кыймылдуу оюндарынын мааниси жөнүндө маалыматтардын жетишсиздиги аныкталып, ошону менен бирге кыргыз элдик кыймылдуу оюндарынын ар түрдүүлүгү, эл арасында таралышы мектеп окуучулары менен дене тарбиялык иштеринде аларды кеңири колдонууда кызыгууларын калыптандыруу боюнча реалдуу мүмкүнчүлүктөр бар экени ачыкталды.

2. Жалпы билим берүүчү мектептердин башталгыч класстарынын окуучулары менен кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын дене тарбия сабактарында кызыгууларын калыптандырууга мүмкүнчүлүк берди.

Изилдөөнүн жүрүшүндө элдик кыймылдуу оюндарды системалаштыруу негизги үч багыт боюнча жүргүзүлдү:

1. Негизги дене бой сапатарынын өнүгүшүнө тийгизген таасири.
2. Кыймыл аракет көндүмдөрүн жана ыктарын калыптандыруусу.

3. Мектептеги дене тарбиянын окуу программасынын иш жүзүндөгү бөлүгүнө, негизги аныкталган кыймыл аракет түрлөрүнө дал келүүсү.

Кыргыз элдик кыймылдуу оюндарды системалаштыруу гимнастика жеңил атлетика, волейбол, баскетбол боюнча жалпы билим берүү мектептериндеги милдеттүү программалык материалдар менен оптималдуу айкалыштруусун табууга мүмкүндүк берди.

Ошону менен бирге 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын колдонуу окуучулардын дене бойлорунун өсүшүнө, дене даярдыгына жана оюнга болгон кызыгууларын бир кыйла эффективдүү таасир кылаары байкалды.

Эксперименттик класстын 3-4-класстын окуучуларынын дене бойлорунун өсүшүнө айрыкча, бойдун өсүшүнүн, дем алганда жана дем чыгарганда көкүрөктүн айланасын, өпкөнүн дем алуу көлөмүнүн көрсөткүчтөрү, текшерүүчү класстагы окуучулардын көрсөткүчтөрүнө салыштырмалуу жогору чегинде экени ($P < 0,05, t = 1,97 - 6,28$), ошол эле учурда, оң жана сол колдун манжаларынын күчүн көрсөткүчтөрүндө эки топтун тең окуучуларында көңүлгө аларлык айырма жок экени аныкталды.

Эксперименттик класстагы окуучулардын дене даярдык көрсөткүчтөрү (60 м. чуркоо, узундукка секирүү, бийиктикке секирүү турникке тартынуу, теннис тобун ыргытуу) боюнча да текшерүүчү класстын окуучуларына салыштырмалуу статистикалык жактан анык болгон артыкчылыктар көрүнүп турат.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөр элдик кыймылдуу оюндарын атайын уюштуруп, системалуу колдонуу окуучулардын дене бою жагынан өнүүгүүлөрүнүн жана дене даярдыктарынын деңгээлине гана эмес, алардын жалпы билим берүү, окуу процессине кылган мамлелерине дагы натыйжалуу таасирин тийгизээри далилденди.

3. Атайын уюштурулган педагогикалык эксперименттин материалы дене тарбия боюнча мектептин окуу программасын өздөштүрүүгө карата дене тарбиянын аталган каражаттары катары кыргыз элдик кыймылдуу оюндары реалдуу таасирин берип кызуугуларын калыптана тургандыгы белгиленди. Алар толук кандуу билимге жана тарбияга ээ болууга, «Ден Соолук» комплексинин нормаларын жана талаптарын аткарууга окуучулардын кызыгууларын калыптандырууда объективдүү өбөлгөлөрдү түзөт.

Алсак окуучулардын “Ден соолук” комплексинин нормаларын жана талаптарын эксперименттик класста балдар – 68,0 % , кыздар – 62,20%, ал эми текшерүүчү класста балдар – 38-40 %, кыздар – 34, 40% эле ($P > 0, 05$) жакшыга жетишкендиги байкалды.

Демек, КР мектеп окуучуларынын дене тарбия даярдыгынын талаптарынын нормаларын аткарууга даярдоо процессинде 3-4-класстын окуучулардын ден тарбиясына кыргыз элдик кыймылдуу оюндарын киргизүү, алардын дене тарбия сабактарына болгон кызыгууларын, мүмкүнчүлүктөрүн жана даярдыктарын бир топ жогорулатаары далилденди.

Алынган конкреттүү көрсөткүчтөр биздин оюбуз боюнча дене тарбия мугалимдери жана окуучулар үчүн илимий жактан белгиленген, методикалык

мааниси бар бир катар методикалык сунуштарды калыптандырууга мүмкүндүк берет.

Эксперименталдык класстар менен иштөөдө биз тараптан алынган илимий иштин дайындары, жалпы дене тарбиялык иште алар менен элдик кыймылдуу оюндары окуучулардын дене тарбияга болгон кызыгууларын калыптандырууда кеңири колдонуу зарылчылыгын ишендиришет. Окуучуларга педагогикалык таасир этүүлөрдүн ыкмаларынын дайындарын тандап алуу, мазмунун жакшыртуу, өзгөртүү менен, практикалык колдонуунун эрежелери жана шарттарын коррекциялоо аларды жалпы билим берүүчү мектептердин дене тарбия боюнча программасына негиздүү сунуштоо киргизүү үчүн реалдуу мүмкүнчүлүктөрдү түзөт.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Биз тараптан иштелип чыккан ыкмаларды колдонууга сарпталган убакыттын жалпы көлөмү окуу жылынын ичинде 20-25% бөлүү сунушталат.

2. Элдик кыймылдуу оюндарды тандоо кийинки сабактардын милдеттерине толугу менен дал келиши керек, дене боюнун өнүгүү деңгээлине максаттуу таасир этүү, кеңейтүү жана бар болгон кыймылдуу тажрыйбаны мындан ары жакшыртуу, окуучулардын жалпы билим берүүчү, тарбиялоочу даярдыгын көтөрүү, ошондой эле алардын ден соолугун чыңдоо керек.

3. Элдик кыймылдуу оюндар жана жалпы кабыл алган дене тарбиясына тарбиялоо ыкмаларынын гармониялуу бирдигин аныктоо үчүн, алардын биринчисине сабактардын бардык бөлүктөрүндө өзүнүн ордун бөлүп берүү керек, даярдоодон баштап жыйынтыктоого чейин, өтүп жаткан сабактарды жана аларды аткаруу талаптарын эске алуу абзел. Аткарып жаткан оюн тапшырмаларынын өзгөчөлүктөрүнө эң эле мүнөздүү талаптар окуучулар менен бирге иштөө этабына дал келиши керек.

4. Алдынкы дене тарбия сапатынын эффективдүүлүгүн эске алуу менен элдик кыймылдуу оюндарды тандоого өзгөчө көңүлдү бөлүү керек. 8-9 жаш куракта ылдамдыктын жана шамдагайлыктын өрчүүсүнө артыкчылыкты бериш керек, кыймылдардын ылдам аткаруусуна, алардын тактыгына, шайкештигине, координациясына көңүл буруу; күчтүн өрчүүсүнө карата иштөөдө булчундун чымыркануусунун деңгээлинин көбөйүүсүнө, анын кыймылдын ар түрдүү фазаларында өзгөрүүсүнө, реактивдүү жана сырткы күчтөрдүн иш кошулуусуна; чыдамкайлыкты өрчүтүү тапшырманы аткаруусунун узактыгына, аэробдук жана анаэробдук өндүрүмдүүлүгүн айкалыштарын, катышуучулардын жөндөмдүүлүктөрүн, кыймылдуу оюндун жүрүшүндөгү иш жөндөмдүүлүгүнүн мүмкүнчүлүктөрүнө жараша ж.б. у.с. Кыймыл-аракеттерди аткаруу ыкмаларын колдонууда сабактардын багыттына, мазмунуна дал келген педагогикалык милдеттеринин өзгөчөлүктөрүн сөзсүз эске алуусу керек.

5. Элдик кыймылдуу оюндарды колдонууда сабактардын жалпы жана мотордук жыштыгын жөнгө салууну зарылчылыгын унутпоо керек. Мындай жөнгө салуунун мааниси аткарылгын иштин көлөмдүн көбөйүшү аткарылып жаткан иштин интенсивдүүлүгү күчөшүнө жол бербөө, соз ыкмасынын ар түрдүү формаларын, кайрылуулардын жардамы менен окуучуларга маалыматты берүү жана көрсөтмөлөрдү, эс алууну колдонуу жана окуучуларды уюшкандык менен кайра тизилүү тууралу кошумча билимди да камсыздоо керек.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ ЖАНА ЖОБОЛОРУ ТӨМӨНКҮ ИЛИМИЙ ЭМГЕКТЕРДЕ ЧАГЫЛДЫРЫЛГАН:

- 1. Доронбаева, Н.О.** Основы и особенности кыргызских народных подвижных игр [Текст] / Н.О.Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев // Илимий-практикалык конференциянын материалдары Актуальные вопросы и проблемы современного образования в Кыргызстане. – Бишкек, 2019. - № 1.- Б.48-51.https://drive.google.com/file/d/1U-YtNAw7QAO5hNwMMuFZLTc7Ivpaxg1X/view?usp=drive_link
- 2. Доронбаева, Н.О.** Особенности духовно-нравственного воспитания и физической культуры подрастающей личности [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев, Н.Э. Ибрагимова // Дене тарбия жана спорт жарчысы. – Бишкек, 2021. - №1. – Б. 71-74 .
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49900565>
- 3. Доронбаева, Н.О.** Формирование знаний и интересов кыргызских народных подвижных игр у учащихся начальных классов в образовательном процессе (на примере уроков физической культуры 3-4 классы) [Текст] / Н.О.Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев // Педагогикалык кадрларды даярдоонун теориясы жана практикасынын актуалдуу маселелери аттуу IV Эл аралык илимий-практикалык конференциянын макалалар жыйнагы. - Бишкек, 2019. –№1–Б.225-227.
https://drive.google.com/file/d/1X9GqieR3mJHP1haBTRpX3AmiGBRT-G8Y/view?usp=drive_link
- 4. Доронбаева, Н.О.** Теоретические основы изучения развития быстроты у школьников средствами кыргызских народных подвижных игр на уроках физической культуры [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев, К.Р. Каимов // X Эл аралык турк элинин салттуу спорт оюндары. – Кахраманмараш,2021.–№11.–Б.281-285.
https://drive.google.com/file/d/1aRWbalBd1_cvS6sOok9S7bbz2BGGbjOO/view?usp=drive_link
- 5. Доронбаева, Н.О.** Кесиптик дене тарбия боюнча билим алуунун этнопедагогикалык тарбиянын педагогикалык шарттарынын методикасы [Текст] / Доронбаева, Н.О., Токсонбаев Р.Н., Мусалиева К.К. // Баткен мамлекеттик университетинин жарчысы. – Бишкек, 2023. – № 1. – Б.56-61.

https://drive.google.com/file/d/1FHYgBt1o71tsWFDvYxUR7_TpjxSqKVSm/view?usp=drive_link

6. Доронбаева, Н.О. Кыргызстандын айыл-кыштактарында сакталып келген улуттук кыймылдуу оюндарынын кээ бир түрлөрү [Текст] / Н.О.Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, К.К. Мусалиева // Известия Вузов Кыргызстана. - Бишкек, 2023. – № 5. – Б. 265-269.

<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=65021765>

7. Доронбаева, Н.О. Дене тарбия сабактарында инсанды руханий жана адеп-ахлактык жактан өнүктүрүү [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, К.К.Мусалиева // Известия Вузов Кыргызстана. – Бишкек, 2023. – № 5. – Б. 269-273. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=65021767>

8. Доронбаева, Н.О. Кыргыздын акыл оюндарын жаш өзгөчөлүгүнө карата пайдалануу [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, К.К. Мусалиева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2023. - № 8. – Б. 302-305. <https://elibrary.ru/item.asp?id=65663786>

9. Доронбаева, Н.О. Атайын дене тарбиялык билим алуудагы студенттердин этнопедагогикалык тарбиялануусунун педагогикалык шарттары. [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, К.К. Мусалиева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2023. - № 8. – Б.306-310. <https://elibrary.ru/item.asp?id=65663787>

10. Доронбаева, Н.О. Башталгыч класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында кыргыздын элдик кыймылдуу оюндарына кызыгууларын калыптандыруу [Текст] / Н.О.Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, У.К. Тажибаева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2024. - № 1. – Б. 230-234. https://elibrary.ru/query_results.asp

11. Доронбаева, Н.О. Тогуз коргоол Кыргыз улуттук оюнунун өсүп келе жаткан муундун калыптанышындагы мааниси жана өзгөчөлүктөрү [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2024. - № 1. – Б.126-130. <https://drive.google.com/file/d/1m9AKqzb6JLBWKWeiMgZhQ2cVAJaya43L/view>

12. Доронбаева, Н.О. Методика реализации педагогических условий этнопедагогического воспитания в системе школьного образования [Текст] / Н.О.Доронбаева, Р.Н.Токсонбаев, У.К. Тажибаева // Живая Психология. – М., 2023.-№8,-Т.10.–Б.63-71. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=65587125>

13. Доронбаева, Н.О. Дене тарбия системасында этнопедагогикалык билим берүүнүн педагогикалык шарттарын ишке ашыруунун методикасы [Текст] / Н.О. Доронбаева, Р.Н. Токсонбаев, К.П. Манашева, Г.Ж.Каракозуева К.Т. Чыныбеков // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2024. - № 9. - Б. 305-309. <https://elibrary.ru/item.asp?id=65668370>

14. Доронбаева, Н.О. Башталгыч класстын окуучуларын кыймылдуу оюндар калыптандырууну изилдөө методу [Текст] / Н.О Доронбаева, Тажибаева У.К., Р.Н. Токсонбаев, К.П. Манашева // Наука, новые

технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек, 2024. - № 9. – Б. 301-304.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=65668369>

15. Доронбаева, Н.О. Формирование учебно-познавательной деятельности учеников начальных классов при обучении национальной игре “Тогуз коргоол” [Текст] / Н.О.Доронбаева, К.П. Манашева // Международный Журнал Гуманитарных и Естественных Наук. - М., 2024. – Б. 181-185. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=65610512>

16. Доронбаева, Н.О. Педагогические основы кыргызских национальных подвижных игр и игры “Тогуз коргоол” в развитие общепредметных компетенций обучающихся [Текст] / Н.О.Доронбаева, К.П. Манашева // Международный Журнал Гуманитарных и Естественных Наук. – М., 2024. – Б. 148-153. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=65610511>

Доронбаева Нурзада Орунбековнанын “Башталгыч класстын окуучуларынын дене тарбия сабактарында кыргыздын элдик кыймылдуу оюндарына кызыгууларын калыптандыруу (3-4-класстардын дене тарбия сабагынын мисалында) деген темадагы 13.00.01 – Жалпы педагогика, педагогика жана билим берүү тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: кыймылдуу оюндар, дене тарбия, башталгыч класстын мектеп окуучулары, спорт, педагогикалык эксперимент, анализ, кызыгуулар, практикалык негиздер, теориялык негиздер,

Изилдөөнүн объектиси: жалпы билим берүүчү мектептериндеги 3-4-класстын окуучуларын окуучуларын дене тарбияны өнүктүрүү процессинде элдик кыймылдуу оюндар аркылуу дене тарбия сабагына кызыгууларын калыптандыруу болуп эсептелинет.

Изилдөөнүн максаты: Башталгыч класстын окуучуларын дене тарбия сабактарында кыргыз элдик оюндарына кызыгууларын калыптандыруунун жолдорун аныктоо.

Изилдөөнүн методдору: Адабий булактарды изилдөө, тарыхый жана салыштырмалуу методу, педагогикалык байкоолор, мугалимдерди жана окуучуларды анкеталык сурамжылоо, педагогикалык эксперимент, антропометриялык ченөө, окуучулардын жалпы жетишкендиктерин талдоо, илимий материалдарды математикалык иштеп чыгуунун методдору.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: Кыргыз элдик кыймылдуу оюндары боюнча атайын педагогикалык адабияттар талданып, аларды башталгыч класстын 3-4-класстын дене тарбия сабагында колдонуунун теориялык, практикалык негиздери ачыкталган.

Изилдөөнүн практикалык баалуулугу:

Изилденген материалдар жана аларды башталгыч класстын 3-4-класстын окуучуларынын дене тарбия сабагында пайдалануу, педагогикалык процесстин мазмунун олуттуу деңгээлде байытууга мүмкүндүк берип, сабактардын жалпы жыштыгын дене тарбияда колдонуучу каражаттары сыяктуу эле жогорулатат жана Кыргызстандын жалпы билим берүү мектептеринде колдонууга сунуштайлышы мүмкүн.

Биз жүргүзгөн изилдөө Мамлекеттик билим берүү стандартынын мазмунуна жана тарыхый жактан калыптанган билим берүүнүн жана тарбия берүүнүн ченемдик иш кагаздарынын талаптарына толугу менен ылайык келет.

Колдонуу боюнча сунуштар: изилдөөнүн натыйжалары жалпы билим берүү мектептеринде окуу-тарбия процессинде колдонууга сунушталат.

Колдонуу чөйрөсү: Жалпы билим берүү мектеби жана дене тарбия адистерин даярдоо тармагы.

РЕЗЮМЕ

диссертационной работы Доронбаевой Нурзады Орунбековны на тему «Формирование интереса к кыргызским народным подвижным играм на уроке физкультуры младших школьников (на примере уроков физкультуры 3-4 классов) по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования, на соискание ученой степени кандидата педагогических наук

Ключевые слова: активные игры, физическое воспитание, учащиеся младших классов, спорт, педагогический эксперимент, анализ, интересы, практические основы, теоретические основы.

Цель исследования: формирование интереса учащихся 3-4 классов общеобразовательных школ к процессу развития физического воспитания через народные подвижные игры.

Методы исследования: изучение литературных источников, историко-сравнительный метод, педагогические наблюдения, анкетный опрос преподавателей и учащихся, педагогический эксперимент, антропометрическое измерение, анализ общих достижений учащихся, методы математической разработки научного материала.

Научная новизна исследования: проанализирована специальная педагогическая литература по кыргызским народным двигательным играм, выявлены теоретические и практические основы их использования на уроках физического воспитания 3-4 классов начальной школы.

Практическая ценность исследования:

Исследованные материалы и их использование на занятиях по физическому воспитанию учащихся 3-4 классов начальной школы позволяют существенно обогатить содержание педагогического процесса, увеличить общую частоту занятий, а также средства, используемые на занятиях по

физическому воспитанию, и могут быть рекомендованы к использованию в общеобразовательных школах Кыргызстана. Проведенное нами исследование полностью соответствует содержанию Государственного образовательного стандарта и требованиям нормативных документов исторически сложившегося образования и воспитания.

Рекомендации по использованию: результаты исследования могут быть использованы в учебно-воспитательном процессе общеобразовательных школ.

Область применения: Общеобразовательные школы и сфера подготовки специалистов по физическому воспитанию.

RESUME

of the dissertation research by Nurzada Orunbekovna Doronbaeva on the topic “Formation of interest in Kyrgyz folk outdoor games in physical education lessons for primary school students (using the example of a physical education lesson for grades 3-4) in the specialty 13.00.01 - general pedagogy, history of medical aggregation and education, for the degree of candidate of pedagogical sciences.

Key words: active games, physical education, primary school students, sports, pedagogical experiment, analysis, interests, practical foundations, theoretical foundations.

The purpose of the study: to develop interest in 3rd-4th grade students of comprehensive schools in the process of developing physical education through popular motor games.

The purpose of the study: to determine ways of developing interest in Kyrgyz folk games in physical education lessons among primary school students.

Research methods: study of literary sources, historical and comparative method, pedagogical observations, questionnaire survey of teachers and students, pedagogical experiment, anthropometric measurement, analysis of general achievements of students, methods of mathematical development of scientific material.

Scientific novelty of the study: specialized pedagogical literature on Kyrgyz folk motor games was analyzed, theoretical and practical bases for their use in physical education classes for grades 3-4 of primary school were identified.

Practical value of the study:

The studied materials and their use in physical education classes for students in grades 3-4 of primary school can significantly enrich the content of the pedagogical process, increase the overall frequency of classes, as well as the means used in physical education classes, and can be recommended for use in comprehensive schools of Kyrgyzstan.

The study we conducted fully complies with the content of the State Educational Standard and the requirements of regulatory documents of historically established education and upbringing.

Recommendations for use:

the results obtained can be applied in the process of physical education and the education of schoolchildren.

Area of application: General education school and the field of training specialists in physical education.